zoo niet zijn; op elk gebied moesten de belijdende Christenen de wereld veroveren voor hun Koning en inplaats daarvan schijnt het de hoogste kunst, te houden wat we hebben en ontlokt het grooten dank als we een aanval zonder al te veel verliezen kunnen afslaan.

Bij zulk een positie past uitnemend goed ons democratisch parlementair stelsel en is zelfs dit intermezzo-kabinet te zien als gelukkig verschijnsel.

Te groot mag de dankbaarheid echter niet wezen.

Onze blijdschap met dit Ministerie is de vreugde van den man wiens been werd afgereden: 't had ook het hoofd kunnen zijn. Dat wij geen ander Ministerie hebben is zeker voor een groot deel te stellen op rekening der lieden die met verwarde onware leuzen en vrome termen een politiek voeren van afbraak en versplintering en daarmee toonen geen oog te hebben voor de roeping en beteekenis van het Christendom in dezen tijd. Het doet goed om tegenover deze onverantwoordelijke houding te zien hoe door Mr Heemskerk naar beide kanten de positie werd bepaald. Naar den kant van het Kabinet door te wijzen op veel wat ons krenkt en met de neutrale positie van dit ministerie niet te rijmen valt; en naar den kant der andere partijen door te wijzen op wat de partijen van rechts vereenigt.

Het feit dat deze toon ook in het spreken van de heeren Nolens en Dr De Visser te beluisteren viel, (een goed verstaander heeft aan een half woord genoeg) geeft reden om dezen kijk op de politieke barometer te besluiten met de conclusie, dat niet zonder reden gehoopt mag worden op beter weer.

E. VISSER.

LITERATUUR EN KUNST.

De nieuwe deelen van de Mythen- en Legenden-Serie.

Naar men weet bedoelen we met deze rubriek van ons blad vooral, de aandacht der lezers te vestigen op nieuw-verschenen boeken, die belangstelling en aanbeveling verdienen. Immers, bij de veelheid van nieuwe boeken, een veelheid, die steeds grooter wordt, allen „druk der tijden" ten spijt, is zonder behoorlijke oriënteering een goede lectuurkeuze vrijwel onmogelijk. En dus is noodig waarschuwing tégen het verkeerde, maar niet minder aanwijzing van wat aanbevelenswaardig is en als lectuur geschikt.

Daarom meenen we in dit artikel eens te moeten wijzen op een boekenserie, die al sinds jaren bestaat en in den laatsten tijd met verscheidene voortreffelijke deelen is uitgebreid. We bedoelen de „Mythen- en Legenden-Serie", die tot het fonds van den Uitgever W. J. Thieme en Cie. te Zutfen behoort.

Velen onzer lezers zullen deze „Mythen- en Legenden-Serie" kennen. De drie oudste deelen: „Mythen en Legenden uit de Middeleeuwen", „Mythen van Griekenland en Rome", „Noorsche Mythen", behooren tot de algemeen-bekende boeken, ook onder jongeren.

De beteekenis van zoodanige verzamelingen is aanstonds en voor ieder duidelijk. Mythen en Legenden behooren tot de cultuurschatten van een volk en, omdat ze overtuigingen en denkbeelden bewaren en inzicht geven in toestanden en verhoudingen zijn ze uit cultuur-historisch oogpunt van veel belang.

Maar bovendien hebben ze meestentijds ook belletristische waarde, vooreerst omdat de vorm, waarin ze gesteld zijn, niet een uiterlijk omhulsel is van het verhaal, maar tot het wezen daarvan behoort en onafscheidelijk daaraan is verbonden. En in de tweede plaats, omdat ze stof hebben geleverd en altijd weer leveren aan dichters voor hun dichtwerken, hetzij van epischen hetzij van dramatischen aard, die tot de literatuur in eerste instantie behooren. De Balder-figuur uit Gorters „Mei" en de Freyer-gestalte uit „Zonnezege" van Nico van Suchtelen, b.v. zijn aan de Noorsche mythologie ontleend.

Om deze cultuurhistorische en belletristische waarde, vormen de mythen (verdichte verhalen, waarvan een goddelijk wezen het middelpunt is) en legenden (half-historische, half-fantastische verhalen van menschelijke daden) tegenwoordig objecten van wetenschappelijke studie, niet het minst, omdat veelal de motieven van de mythen en legenden der onderscheiden volken aan elkaar verwant blijken te zijn en dus den onderzoekers draden in handen geven bij hun nasporingen naar volkenverhoudingen en ideënuitbreiding. Bijna ieder volk heeft zoo zijn mythen- en legenden-verleden en bewaart daarin als in een historie-museum de kenmerken van het volkskarakter. De historicus zoowel als de literator of aardrijkskundige, de beoefenaar van godsdienstwetenschap en kunstgeschiedenis zoogoed als de folklorist vinden dus in die mythen en legenden ieder voor zich studie materiaal. En eindelijk, de belangstellende lezer, die houdt van verbeeldingsspinsels, van heldenvereering en godenverhalen, heeft in deze mythen en legenden een onuitputtelijke bron van steeds nieuwe genieting.

Sinds jaren nu zijn de Uitgevers W. J. Thieme & Cie bezig een verzameling van deze in hun beteekenis veelzijdige verhalen te bezorgen. In uniforme uitgave: kloeke deelen, rijk geïllustreerd en fraai gebonden, hebben ze onderscheiden buitenlandsche en Nederlandsche bundels tot een serie vereenigd, die nu reeds 19 deelen telt.

De reeds genoemde boeken openen de rij. Dat ze alle drie reeds in vierde druk verschenen bewijst, hoezeer ze zijn (en nog steeds worden) gewaardeerd, al verklaart natuurlijk ook de stof, met name van den tweeden en derden bundel, veel van die belangstelling. Achtereenvolgens zijn aan dit trio toegevoegd de deelen: Japansche, Servische, Nederlandsche, Brahmanistische en Boeddhistische, Egyptische, Spaansche, Mexicaansche en Peruaansche, Russische mythen en sagen, steeds door ter zake kundigen uit den oorspronkelijken tekst in het Nederlandsch overgebracht en met reproducties van kunstenaarswerk geïllustreerd. En in de laatste jaren onderging de serie andermaal een groote uitbreiding met de deelen: „Volksvertelsels uit Vlaanderen", „Javaansche Sagen, Mythen èn Legenden", „Mythen en Legenden van China", „Volksverhalen uit Oost-Indië", „Verhalen en Legenden van Israël", „Mythen en Sagen uit West-Indië". Vergis ik mij niet te zeer, dan is meer dan een van deze nieuwe deelen zelfs uit dit jaar, 1927.

De opsomming van deze titels moge een indruk geven van den omvang der serie en van de veelheid aan waardevol studie- en lectuurmateriaal, die daarin is samengebracht. Onze bedoeling is dan ook allereerst: op deze keur-collectie alszoodanig de aandacht te vestigen en de beteekenis te releveeren, die zulk een kostbare onderneming (de deelen hebben alle 30—60 platen) heeft in ideëel, zoowel als in wetenschappelijk en paedagogisch opzicht. Elk van de boeken vormt een opzichzelf staand, afgerond geheel: alléen de „Nederlandsche Sagen en Legenden" vorderen twee banden.

In 't bijzonder — en dat is ons tweede doel — wijzen we voorts op de laatst-verschenen deelen, de Javaansche-, West-Indische- en Vlaamsche verhalen.

De eerste, een pracht-collectie meestendeels uit den volksmond opgeteekende verhalen, illustreert op duidelijke wijze wat we uit volkenkundige beschrijvingen en ook uit de literatuur weten, dat het leven en de levensfeer van den Javaan volkomen beheerscht wordt door zijn geloof in geesten en hem-omringende krachten. Altijd weer gaan de verhalen over berggeesten, zeegeesten, rotsgeesten e.d., wrekende machten steeds, die daarom met de uiterste zorg moeten worden ontzien en het is zeer interessant op te merken, hoe door die voorstellingen heen invloeden spelen van Boeddhisme, Mohamedanisme en Christendom, die alle in den loop der eeuwen op Java (en Borneo, waar ook enkele der verhalen gelocaliseerd zijn) wortel hebben geschoten en invloed hebben gehouden.

De West-Indische verhalen betreffen vooral de foklore van twee, momenteel ver van elkaar staande West-Indische volken, de Indianen en de Negers, die duidelijk wijst op een oorspronkelijk nauwere verwantschap. Een breede inleidende beschouwing van den Auteur, Dr H. van Capelle, gaat aan de verhalen-weergave vooraf en wijst op dit, zeker merkwaardige resultaat van onderlinge vergelijking. Teekenend is ook, dat de Indianen-verhalen (meest over dieren die in menschen veranderen) veel fijner van geest en dieper van zin zijn, dan de Negersagen, die altijd weer den sluwen, inhaligen, serpentigen spin tot middelpunt hebben.

De derde bundel eindelijk: de „Volksvertelsels uit Vlaanderen", is een herziening en uitbreiding van het bekende boek van Pol de Mont en Alfons de Cock, dat reeds van 1898 dateert. Karakteristiek komt ook in deze verhalen weer aan den dag, de psyche van het volk, waarover wordt verteld: naast duivel- en spookvertelsels, die bij het Vlaamsche volksleven onafscheidelijk behooren, staat een groot aantal grappige verhalen, kluchten, hekel-histories, die evenzeer als de eerste den Vlaamschen geest reproduceeren.

„t Is natuurlijk niet doenlijk, uitgebreide „verslagen" te geven van wat deze boeken bevatten, 't is ook niet de bedoeling van ons schrijven. Evenmin kunnen we in détail-critiek treden. Er is uiteraard in zulke verhalen, vooral wanneer het volksvertelsels zijn, vaak een erotisch element en in sommige gevallen kleurt dat een verhaal of verhaalfragment wel eens wat sterk; ook loopt door de uitingen van volksgeestigheid en volkshumor soms een grof adertje of komt een minder gewenscht woord voor — en zoo zou bij afzonderlijke beschouwing van ieder verhaal nog wel meer te noemen zijn. Maar zulke bezwaren betreffen dan dat eene stuk, soms een enkele alinea en zeker niet de boeken alszoodanig, die verzamelingen zijn van buiten-de-Schrijvers-om vaststaand materiaal. Bovendien zou gerechtvaardigde critiek een uiteraard breede beschouwing vorderen. En dat ligt niet binnen het bestek van dit artikel.

Wat we willen is: op de serie als geheel en op de genoemde boeken in 't bijzonder de aandacht vestigen, en de lectuur ervan aanbevelen aan hen, die tot zoodanige leesstof zich aangetrokken gevoelen.

C. T.

HET BOEK VAN DE WEEK.

HET PARADIJSPROBLEEM, door Dr H. Visscher, Hoogleeraar aan de Rijks-Universiteit te Utrecht.
Uitgave: La Rivière en Voorhoeve.

Wie zou niet grif grijpen naar een boek als dit?

Een boek, dat handelt over kwesties, welke ons zoolang hebben beziggehouden, een boek, geen brochure van enkele vellen, maar van 190 bladzijden, waarin ruimte is om op alle détails in te gaan, een boek, dat door zijn koninklijke uitgave tot lezen lokt, een boek, nu eens niet van een der onzen, wiens zienswijze door de Asser procedure als bekend mag worden ondersteld, maar een boek van een buitenstaander-naastbestaande?

Bovendien is het geschreven door een geestverwant, die immer blijk heeft gegeven van oorspronkelijkheid, op wiens wetenschappelijkheid onze politieke vijanden hebben afgegeven, toen hij onder het ministerie-Kuyper werd benoemd, maar die Christelijk wraak heeft genomen door het uitgeven van hoogstaande wetenschappelijke werken, inzonderheid op godsdienst-historisch gebied.

Toch bereidt dit boek in het eerst een teleurstelling.

Is dit Prof. Visscher?

Ieder weet, dat hij over een brillanten stijl beschikt, ietwat archaistisch, het is waar, maar niemand zal de eerste zijn om dat hem, die niet meer tot de jongeren behoort, euvel te duiden.

Wie herinnert zich niet de eerste bladzijden van zijn „Na eer en Staat", een werkje, waarmee wij in het geheel niet instemmen, maar dat toch om zijn stijlelegantie, waarop voortdurende omgang met Fransche schrijvers ongetwijfeld invloed had, bewondering afdwong?

Vergelijkt men hiermee de eerste hoofdstukken van zijn „Paradijsprobleem", dan herhaalt men de vraag: is dit Prof. Visscher?

Van der Palm schijnt zich in Prof. Visscher te hebben gereïncarneerd en 's mans oratorie is maar weinig gemoderniseerd.

Oftewel, Ten Kate's minst goede poezie schijnt door Prof. Visscher tot proza vermalen en daaruit bakt hij hoogdravende, holle, onzuivere zinnen.

Een paar monstertjes?

„Als door eene deur, geopend in den hemel, vaart het eeuwig, ongeschapen licht des Geestes over Gods kinderen uit". (Dat gaat nog). Maar dan: „Te midden der duisternis, die het menschenleven omzwachtelt (?!), heffen hunne oogen zich opwaarts".

„Als stofkens door (??) de zonnebanen z w e e f t het heir des hemels door de spheeren (spelling à la Van Eeden), g e d r a g e n door mysterieuse, wondere kracht, maar zijne paden zijn g e t e e k e n d, zoodat geen g r i l l i g h e i d v a n w i l l e k e u r, maar vaste orde heerscht".

„Voor het hemelsch licht, dat uitstraalt over Gods kinderen, b e s t a a t geen s t u u r l o o s s p e l van krachten, j s niet eene zinlooze evolutie, die mechanisch wordend, haars ondanks, a a n h e t n u b e r e i k t e s t a d i u m o o k d e m e n s c h e l i j k e r e d e g e n e r e e r e n k a n."

„Als een gloed van stralen door schalen van albast (denk aan uw salon!) een weerschijn werpt, gloort zij door al wat is en leeft."

„Het staat in vlammend schrift in de lichtzee van den dag, welks blauw (blauw licht ziet men bij een spirituslichtje) millioenen werelden omnevelt (?)."

Deze stijlbloempjes plukte ik op de eerste twee bladzijden voor het vaderland weg.

Als ik wilde kon ik u zulke boeketten bij dozijnen aanbieden.

Het is alles overdeftig.

Op blz. 15 heet het: „Geen grashalm ontkiemt onder den adem der lente, geen bloem ontluikt in kleurenpraal, geen m a d e s c h u i f e l t door het stof voor onzen voet (een worm, die kruipt is niet oratorisch genoeg, het moet zijn een made, die schuifelt).

Zoo staat hier hoofdstuk na hoofdstuk vol onechte beelden.

Daarbij is de auteur verliefd op den ouden tweeden naamval: vermeerdering des geslachts, des menschen ziel, weelde des paradijses, zonde des paradijses.

Het is, alsof Prof. Visscher in het begin een Paradijsepos in proza wilde schrijven.

Daarmee zou ook de indeeling van het werk: „De Paradijs-Dag" en de „Paradijs-Nacht" zijn verklaard. In zijn gewone doen zou hij allicht de voorkeur hebben gegeven aan: Het Paradijs vóór en na den val.

Dat ik het boek niet ter zijde legde, vindt vooral daarin zijn reden, dat ik van Prof. Visscher betere gedachten had.

Ik oefende mij in het aanhouden en won.

Zoowat van het vijfde hoofdstuk af begon de victorie.

De zwelling verdwijnt goeddeels. De zinnen worden korter, de stijl eenvoudiger, de beeldspraak soberder en .... de inhoud interessanter, de schrijver origineeler.

Ook in het voorafgaande komen wel mooie gedachten voor, maar weinigen ervan fonkelen van

nieuwheid. Bovendien kan een uitspraak als: „De scheppende God stelt hem (n.l. den mensch) als een geschapen god tegenover zich" (bl. 11), om meer dan een reden niet bekoren.

Maar genoemd hoofdstuk beteekent ongeveer het keerpunt.

Voorzoover ik van de recensies, welke reeds over dit boek verschenen, kennis nam, heeft men het hoofdzakelijk als een ondersteuning van de beslissingen der Synode van Assen beschouwd.

Men heeft aan de annexatiezucht, welke niet alleen in de groote steden, maar ten slotte in ieder menschenhart huist, toegegeven.

En nu is er zeer zeker veel in dit werk van Prof. Visscher, dat voor annexatie in dezen zin geschikt is.

Zoo springt hij krachtig in de bres voor de historiciteit van het Paradijs. Het Paradijs, in Genesis 2 ons beschreven, is door den schrijver als een aardsch en dus werkelijk bestaand oord voorgesteld.

„De weelde des paradijses stemt overeen met de voorstelling der moderne cultuurhistorie, die leert, dat de bakermat der menschheid slechts in eene weelderige omgeving kan gezocht, daar de mensch anders tot den ondergang zou gedoemd zijn. Den schrijver van Genesis stond voor den geest geen symboliek, geen mythisch oord, maar een aardsch Eden, dat werkelijk, historisch bestond. En zooals Eden voor hem een stoffelijk creatuur was, zoo waren dit ook de boomen. En het is verklaarbaar, dat hij de twee, die daarvoor in aanmerking kwamen, in verband met de functie, die zij in het historisch verloop hebben vervuld, hunne namen gaf. En zoo waren ook de menschen in het paradijs werkelijke menschen van vleesch en bloed. Het is van belang nadruk daarop te leggen, dat de mensch in den staat der rechtheid geen phantasiebeeld is, maar een historisch mensch. Vervalt het historisch karakter van het Paradijsverhaal, dan is er ook geen grond meer voor den historischen Adam, op wien de Heere Jezus in Matth. 19 wijst om de heiligheid van het huwelijk, als door God zelf historisch ingesteld, te handhaven. Door symboliek in het paradijsverhaal in te voeren wordt het bovendien geheel onverstaanbaar." (blz. 36).

Nietwaar, dit is bijna de taal van Assen. Bijna, niet geheel. Mogelijk merkt men het verschil niet zoo dadelijk op, maar uit het vervolg der bespreking zal dit wel duidelijk worden.

Scherp kant hij zich tegen babyloniseering van het Paradijsverhaal, waartegen, ook Gereformeerde kringen niet steeds immuun bleven". Hij verwijt dan ook Dr N. D. van Leeuwen, dat deze zich niet voldoende rekenschap heeft gegeven „van het specifieke en bijzondere licht, dat in de Schrift opging ook over de oudheid. Hij overschat de resultaten der nieuwere onderzoekingen en onderschat de beteekenis der Godskennis, zooals deze in de Schrift verschijnt .... Op blz. 12 zegt de schrijver: „wanneer de boomen zinnelijk waarneembaar waren, behoeft de slang dat nog niet geweest te zijn". Men kan diezelfde methode ook toepassen op Adam en het geheele paradijs. Dit is reine willekeur, die wetenschappelijk niet door den beugel kan zonder nader bewijs". (blz. 33). En wanneer Dr Van Leeuwen het van Calvijn „een groot woord" noemt, als deze de allegorische opvatting afwijst, dan antwoordt Prof. Visscher hierop: „Hoewel ik niemand, ook mijzelven niet, het recht ontzeg van Calvijn's interpretaties af te wijken, komt het mij toch uit wetenschappelijk oogpunt uiterst bedenkelijk voor, zonder dat daarvoor afdoende gronden worden aangevoerd, de figuren uit het Paradijsverhaal van hare historische realiteit te berooven. Indien dat de bedoeling van den auteur ware geweest, dan zouden daarvoor ongetwijfeld meer indicaties in den tekst gegeven zijn. Calvijn schijnt mij als exegeet voorzichtiger te zijn dan Dr van Leeuwen".

Hierin staat Prof. Visscher alzoo schouder aan schouder met de Synodes van Assen en Groningen.

Toch is het standpunt van Assen niet het zijne.

Hij neemt hier een geheel eigen standpunt in.

Hij wil aan het probleem, dat zich hier voordoet, een nieuwe oplossing geven.

Dat is de groote beteekenis van zijn boek.

En het baart wel eenige verwondering, dat men dat niet eer heeft opgemerkt.

Hierin is Prof. Visscher waarlijk origineel.

Hij beschouwt het Paradijsverhaal van uit Mozes' kultuurmilieu.

Wel heeft de Heilige Geest in Mozes als den auteur van Genesis gewerkt. „Wonderschoon is de teekening, die God de Heilige Geest in Mozes' brein verwekt heeft en in de Schrift werd neergeschreven als het spiegelbeeld, waarin de menschheid aller eeuwen haar eigen zedelijke historie schouwen kan". (bl. 75). Maar toch is, wat b.v. de slang betreft dit de hoofdvraag: „hoe werd in het cultuurmilieu, waarin Mozes leefde, de slang beschouwd. Welke rol was aan dit dier toebedeeld in het cultuurleven der toenmalige menschheid?" (bl. 78). En dan gaat hij daarvoor na de slangencultussen in het oude Oosten, onder Mexicaansche, Peruaansche stammen, onder de Indiërs, Chineezen, Egyptenaren, Grieken enz. En dan komt hij tot de slotsom: „Als wij Gen. 3:1 lezen, dan zal het duidelijk zijn, dat aan den gewijden schrijver daarbij voor den geest stond de slangenvoorstelling gelijk hij deze in de traditie der eeuwen vond. Hij bedoelde dus te spreken over het slangenbeest zooals dit in het volksgeloof en in de naar ons oordeel superstitieuze practijken van het volksgeloof voorkwam. Het merkwaardige daarbij is, dat het Paradijsverhaal zich juist onderscheidt door een principiëel geheel ander standpunt dan het algemeen gangbare.... Het slangenbeest was voor de massa de incarnatie van zegenbrengende goddelijke grootheden..... En nu is dit ongetwijfeld merkwaardig, dat in Genesis 3 de slang in zeer ongunstig licht verschijnt en er een slangenbeschouwing in openbaar wordt, die niet slechts afwijkt van het volksgeloof, dat in de slang een heilaanbrengend goddelijk wezen ziet, maar zich daartegen keert". (bl. 80, 81). Deze slang was een exemplaar van de diersoort „slang". Wij kunnen niet verwachten, dat Mozes hier den naam van Satan noemen zal. „Daarvoor was allerminst aanleiding, omdat het daemonische element in de slang zelve reeds gegeven was." „De gewijde schrijver handelt over het slangenbeest, maar niet zooals wij Westerlingen dit dier beschouwen, want dan zou geen zijner tijdgenooten hem begrepen hebben, noch ook velen uit later eeuwen, maar over de slang zooals dit dier bestond in de voorstellingswereld zijner omgeving." (bl. 82). De slang mag daarom niet alleen niet vereenzelvigd worden met Satan, maar het is ook niet bevorderlijk aan den eenvoud, de begrijpelijkheid en de duidelijkheid, indien de slang vervangen wordt door Satan, die dan door de slang gesproken zou hebben." (bl. 85). De gedachte, dat de slang het instrument was van Satan wordt hier dus afgewezen. Ook het spreken van de slang wordt op singuliere manier verklaard. De sprekende slang was n.l. voor de vrouw geen bijzonderheid. „Zij was, zooals uit hare houding duidelijk wordt, gemeenzaam met de Paradijs-dieren." (bl. 88). Bij menschen met een armelijk ervaringsleven komt dit nog voor. Zij verliezen soms de grenzen tusschen mensch en dier uit het oog. En de samenspreking is voor hen als een spontaan zich uitende functie, die strekt tot bewaring en bevordering der harmonie, waarin zij met de natuur verkeeren." (bl. 88). In Mozes' dagen was dat ook nog het geval. „Ook in Mozes' milieu was de afstand tusschen menschen en dieren niet zoo groot als bij ons. Aan het spreken van dieren met menschen stond daar niets in den weg." (bl. 89). Dit spreken moet dan niet steeds opgevat „met een voor ieder hoorbare stem." (bl. 90).

Voorzeker een geheel ander geluid dan te Assen werd gehoord!

De afstand tusschen Prof. Visscher en Assen is hier klaar als de dag.

Zijn gevoelen omtrent het spreken der slang, komt, hoewel anders beredeneerd, neer op de meening, welke Ds Vermaat eens voordroeg.

En dezelfde methode wordt toegepast op schier alle andere gegevens in Gen. 2 en 3.

Het kultuur milieu van Mozes dient hier als sleutel tot opening van alle geheimzinnigheden.

Wat was de wind in Mozes' milieu? En Prof. Visscher antwoordt: „In het levensmilieu, waarin Mozes verkeerde, werd vooral de wind beschouwd als een natuurverschijnsel, waarin de godheid zich veelal openbaarde. Vooral speelde de wind in de orakels een grooten rol." (bl. 111).

Waarom wordt de vrouw in Gen. 3 een moeder aller levenden genoemd? En Prof. Visscher oppert het denkbeeld: in Mozes' milieu werd de slang beschouwd als het begin van het leven der menschheid. Daartegen nu teekent Mozes verzet aan. „Maar dan kan tevens als zeker worden aangenomen, dat Mozes door deze naamgeving, die Heva als de moeder aller levenden en daarmede hare groote beteekenis voor het menschheidsleven in het licht stelt, juist principiëel tegen deze totemistische beschouwingen zijner tijdgenooten positie neemt." (bl. 144).

Soortgelijke verklaringswijze volgt hij ook bij de Cherubim (bl. 164) en bij het flikkerende zwaard (bl. 169). In de Cherubim vindt hij op die manier „de eerste schemering der middelaarsidee". (bl. 171).

Zijn standpunt kan aldus kort gekarakteriseerd:: Genesis 2 en 3 is een polemisch geschrift. Om het te verstaan moet men het kultuurmilieu van Mozes kennen. Dan ziet men op den achtergrond staan de Babylonische mythologie. Aan die mythologie ontleent hij zijn beelden, maar hij geeft er een tegenovergestelde beteekenis aan om het wezenlijke onderscheid tusschen Israël en de volken goed te doen uitkomen.

Dat ik hierdoor Prof. Visscher geen onrecht doe mogen de volgende citaten bewijzen:

„Daarom hebben zij (de heilige mannen) hare (n.l. van de kultuur) mythologische beelden aangegrepen om er de geestelijke historie der menschheid mede te beschrijven en hunne tijdgenooten van de mythen terug te voeren tot de elementen eener historische traditie, die haren invloed geoefend bleek te hebben op de poëtische scheppingen der heidensche religie." (bl. 122).

„Trouwens, tal van plaatsen ook in de Psalmen verraden bekendheid met de in Babylon gangbare mythologische scheppingen, waarvan de gewijde schrijvers zich bedienen als van poëtische beelden (Ps. 74:13 17) om de hun geopenbaarde waarheid Gods te vertolken." (bl. 120).

„Zoo gezien is het Paradijsverhaal een stuk polemiek, welker thetische kracht Israël moest bewaren tegen de invloeden van het heidendom der oude wereld." (bl. 156).

„Het valt echter ook hierbij (n.l. bij de Cherubim) weder in het oog, dat Mozes op eene zeer bijzondere wijze gebruik heeft gemaakt van elementen aan de Babylonische religie ontleend. Zij dienden hem als voertuig voor een nieuwen geestelijken inhoud." (bl. 164).

Men ziet dus, dat de voorstelling van Prof. Visscher inderdaad uniek is.

Bij alle waardeering voor de wetenschappelijke konstruktie, welke hij in dit boek biedt, kan ik zijn oplossing van het Paradijsprobleem niet als geslaagd achten.

Integendeel, ik heb daartegen bezwaren van zeer ernstigen aard.

Welke die zijn kan ik in deze rubriek, welke toch reeds de uiterwaarden blank heeft gezet, niet meer ontwikkelen, zal er geen gevaar voor dijkbreuk ontstaan.

Onze lezers zullen die bezwaren zelf reeds voelen.

Ook wil ik er binnenkort in een andere rubriek uitdrukking aan geven.

Het laatste hoofdstuk „Slotbeschouwing", dat handelt over „schepping of evolutie" en „het eene menschenpaar" las ik met schier onverdeelde instemming.

Dit deed mij te meer goed, wijl ik van het overige niet anders dan verklaren kan een grootsche, maar mislukte poging.

HEPP.

Naschrift. De spatiëeringen in de citaten zijn van mij. H.

OPVOEDING EN ONDERWIJS.

De Eenheidsschool?

De eenheidsschool beleeft maar droeve dagen. Van alle kanten wordt ze aangestreden. Overal is men er op uit, de school meer aan te passen aan het rijk gevariëerde leven. Een paar voorbeelden daarvan.

In Duitschland vindt het woord van Heinrich Kautz meer en meer bijval. Deze „industriepedagoog", die vooral studie heeft gemaakt van het kind in de fabrieksstreken en met alle aandacht heeft nagegaan, wat voor de opleiding van dat kind noodig is, komt tot de conclusie: voor het plattelandskind de plattelandsschool, voor het stadskind de stadsschool, voor het industriekind de industrieschool. Ieder van deze drie soorten kinderen vertoont een eigen stempel, groeit op in een eigenaardig milieu en zal daarom ook een afzonderlijke voorbereiding voor het leven noodig hebben. Aan deze kinderen een school te geven naar hetzelfde model, kan niet anders dan in menig opzicht teleurstelling brengen. Dit vraagstuk houdt de leidende geesten in Duitschland blijkbaar bezig.

Ook in Frankrijk is men niet gerust op het effect van de school, die aan allen hetzelfde zal leeren. Reeds sedert 1866 is men daar bezig, de school in overeenstemming te brengen met de eischen van het leven op het platteland. De wet van Juni 1871 schreef landbouwkunde voor als een vak voor de school. Op allerlei wijzen heeft men daar getracht aan dien eisch te voldoen. Soms bestond het onderwijs enkel uit wat theorie, die uit het hoofd werd geleerd. Op een andere plaats nam de onderwijzer de kinderen mee in zijn tuin, wees hun de verschillende planten aan en vertelde hun de behandeling er van. Nog weer een ander onderwijzer liet de kinderen onder zijn toezicht in den tuin werken, terwijl het ook voorkwam, dat ieder kind een hoekje grond kreeg, om het zelfstandig te bearbeiden. Hoe gebrekkig het ook ging in het eerst, een en ander had ten gevolge, dat in menige streek het landbouwonderwijs door de onderwijzers met zeer veel animo wordt gegeven en door de ouders in die streken zeer op prijs wordt gesteld.

Vooral voor kinderen, die twaalf jaar en ouder zijn, klemt de eisch van differentiëering. Zoo spreekt men in Engeland op dit oogenblik veel over verhooging van den leerplichtigen leeftijd tot vijftien jaar, maar voelt dan toch ook onmiddellijk het noodzakelijke van den eisch, om bij de regeling van deze zaak wel terdege rekening te houden met het verschil tusschen stad en platteland. De voormannen in de Engelsche schoolwereld roepen dan ook op tot een samenwerking van de plaatselijke overheid, de onderwijzers en de verzorgers van de school om te komen tot een meest doelmatige inrichting van de scholen. De school moet opleiden voor het leven. Meer dan tot dusver moet de school aanpassen aan het leven, dat het kind straks wacht. Door heel de wereld is vooral na den oorlog een roep om meer praktisch onderwijs. Ook Nederland zal met dien eisch des tijds rekening moeten houden. Enkele stemmen zijn daarover reeds gehoord. Als